———————————————————————————————

IRENA KRAŠEVAC, predsjednica Društva povjesničara umjetnost Hrvatske

DANAS SVE MORA FUNKCIONIRATI INTERDISCIPLINARNO
Razgovarao: Saša Šimpraga (2012.)

Društvo povjesničara umjetnost Hrvatske u niz je navrata, npr. kroz Odbor za baštinu i prostor, reagiralo na različite prostorne devastacije, pa tako i u pitanjima umjetničkoga sadržaja u javnom prostoru, konkretno javne skulpture. U kojoj mjeri takve reakcije nailaze na pozitivan odgovor mjerodavnih tijela kojima su upućene?

Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske stalno reagira na sve brojnije devastacije prostora i neprimjerene intervencije posebice u povijesnim gradskim središtima. U tome nam je primjer naš dugogodišnji predsjednik pok. prof. Radovan Ivančević koji se nije libio oštro nastupiti i braniti kriterije struke povijesti umjetnosti i baštinjeni prostor te zahtijevati najviše kriterije kod raznih interpolacija ili podizanja javne skulpture. Kako bi se još kvalitetnije i brže moglo reagirati na probleme koji su postajali sve brojniji i veći, unutar DPUH-a osnovan je 2008. Odbor za baštinu i prostor, čiji su voditelji bili Ratko Vučetić, Snješka Knežević, a odnedavno je to Frano Dulibić. Prošle, 2011. godine Odbor je uputio više apela, npr: protiv devastacije Marjana, za spas platana u Karlovcu, protiv postavljanja Meštrovićeva spomenika Ruđeru Boškoviću na Boškovićevoj poljani u Dubrovniku, na odluku Gradske skupštine Splita vezano uz spomenike planirane za splitsku Rivu, proslijedili smo reagiranje Kulturnog vijeća grada Trogira o kipu Krista na Cimatoriju, očitovali smo se o KravatArt-u i dr. Najčešće su to odgovori i podrška različitim građanskim inicijativama koje djeluju na lokalnoj razini, a koje nam se obraćaju za pomoć. Osim što odgovorimo tražiteljima, preslike odgovora šaljemo na nadležna gradska vijeća, konzervatorske zavode, ministru kulture i medijima. Kad god smo upitani za mišljene, odazivamo se i sudjelujemo u raspravama. Naša reagiranja najčešće prate preostale emisije o kulturi u javnim medijima, Kretanje točke i Katapultura (HR-1 program).
Problem je u tome što se najčešće reagira prekasno kad je devastacija u tijeku. Snješka Knežević, Zvonko Maković, Frano Dulibić i drugi članovi DPUH-a snažno su se zalagali protiv devastacije Cvjetnog trga i čulo ih se u medijima, ali smatram da se općenito u medijima ne posvećuje dovoljno prostora toj problematici, na način da se ljudima objasni što to povjesničari umjetnosti doista hoće: kako vide problem i koja rješenja predlažu. Ide se po sistemu „gašenja požara“, nešto postane zanimljivo za medije tek kad se problem razbukta. Trebali bismo više djelovati preventivno. Vremena kada su javni mediji bili otvoreni prema educiranju građana i kada je većina imala neku „opću kulturu“ pa su barem bili malo više osviješteni i senzibilizirani za probleme kulturnih dobara, estetike prostora i sl. odavno je iza nas. No, to nije isključivo problem medija, nego i našeg školstva u kojem je likovna kultura na margini.
U sklopu svog redovnog programa organiziramo predavanja na temu stanja, zaštite i obnove naših spomenika, a izdvajam tribinu o problemu novih spomenika u javnom prostoru koja je održana 3. studenog 2011. Zaključili smo da je doista dosegnut kritični trenutak i da je pisanje apela nedovoljno. Na tribini smo iznijeli recentnu situaciju u gradovima koji su pod UNESCO-vom zaštitom, Dubrovniku i Splitu, te pokazali primjere iz Rijeke i Zagreba. Ono što smo znali od ranije, samo se potvrdilo: skulpture se postavljaju bez ikakvog suvislog plana, njihova je likovna vrijednost vrlo upitna, svaki grad ima svoj „mehanizam“ postavljanja spomenika unutar zakona o komunalnom redu. Pokušali smo približiti mišljenje i stajalište povjesničara umjetnosti (koje se uglavnom perciprira kao kritičare) i samih umjetnika (kipara, kreatora spomenika) kako bismo zajedno bolje djelovali protiv kiča i nepotizma. Namjera nam je i dalje nastaviti s predavanjima i tribinama, te da se osim „sebi samima“, jer naposlijetku mi iz struke imamo uglavnom dosta slično mišljenje, otvorimo i za građanstvo kako bismo i u drugim sredinama ukazivati na probleme koji nas se svih tiču.

Pristajanjem na loša ili kompromisna rješenja u odnosu na sve ono što se može dobiti promišljenijim pa i stručnijim pristupim, zapravo se degradira čitav prostor. To je očito u nizu slučajeva postavljanja, gotovo u pravilu, novih spomenika. Kako komentirate slučajeve kada se upravo struka koristi kao alibi? Npr. u natječaju za zagrebački spomenik Stjepanu Radiću već se u startu inzistralo na figuraciji, čime su, sasvim sigurno, bitno umanjene mogućnosti iznalaženja kvalitetnijih i suvremenijih rješenja.

U povijesti umjetnosti često se navodi Rodinove Građane Calaisa kao primjer skidanja figura s postamenta i njihovo postavljanje na tlo, u razini gledatelja, čime spomenik nije izgubio na svojoj monumentalnosti i snažnoj simboličkoj poruci, dapače dojam tragedije koju su prošli građani Calaisa pojačan je time što ih se može doživjeti kao obične građane, kao svakog od nas. Radi se o spomeniku iz 1895. godine. Stjepanu Radiću nije pomogao postament od tri stepenice ukomponiran u spomenik da djeluje monumentalno i izaziva poštovanje prolaznika prema liku i djelu znamenitog hrvatskog političara. Dapače, izaziva podsmjeh, što je vjerojatno najgore što se povijesnoj osobi pretočenoj u broncu ili kamen može dogoditi. Pritom nije kriv Radić i njegova fizionomija, već svi koji su sudjelovali u njegovu podizanju: kriv autor, kriva izvedba, loša lokacija. Figuracija se uvriježila za spomenike povijesnim osobama, a danas to postaje jedan od najzahtjevnijih izazova za kipare. Ne vidim ništa loše da se spomenik zaslužnoj povijesnoj ličnosti obilježi i na drugi način, u nekom prenesnom obliku, jer naši suvremeni kipari očito ne mogu odgovoriti tom zadatku. Kao primjer mogu navesti kipove Marku Marulićuu pred Hrvatskim državnim arhivom u Zagrebu, Anti Starčeviću na središnjem trgu u Osijeku ili Ljudevitu Gaju u istoimenoj zagrebačkoj ulici. Općenito je loša i smiješna praksa bukvalno postavljanja kipova po principu „svaki pjesnik (ili političar) svome trgu (ili ulici) sleti“, da parafraziram Radovana Ivančevića.

Treba li nam Zakon o spomenicima, odnosno vidite li potrebnim donošenje nacionalnog pravilnika koji bi regulirao procedure postavljanja spomenika?

Zagreb je u 19. stoljeću vrlo dobro znao kome i gdje će postaviti spomenik, pa je tako nastala galerija znamenitih Hrvata na Zrinjevcu, u izvedbi Rendića i Valdeca, tada jedinih kipara koji su mogli obaviti taj zadatak kao historicistički Gesamtkunstwerk kojeg čine planirani perivoj, obodna arhitektura reprezentativnih gradskih palača i biste velikana nacionalne povijesti i kulture, koji su do danas preživjeli sve političke i ine promjene u našem društvu. Znači da su doista zaslužili spomenik. Za postavljanje spomenika vrijedi isto što i za arhitekturu, a to je jasno postavljena procedura od natječaja do konačne izvedbe u kojoj ključnu riječ ima natječajna komisija sastavljena od kompetentnih stručnjaka. Ne vidim razloga zašto je to tako teško ispoštovati jer imamo vrsnih

stručnjaka i umjetnika. Problem je u tome da kad se jednom postavi loša skulptura na na javnom prostoru mimo svih pravila, potom osvanu i druge po sistemu da je sve dozvoljeno. Gradovi bi trebali čvrsto regulirati što se i gdje postavlja jer to će biti slika nas i našeg vremena u budućnosti. Kroz strukovne udruge i manifestacije mogli bismo potaknuti realizacije kvalitenih rješenja, kako je pokazala sekcija Prijedlog Zagrebačkog salona 1971.–2002., nastala na inicijativu Željke Čorak. Salon je trebao služiti kao poligon za neformalna istraživanja umjetnika svih profila na polju najrazličitijih oblika likovno-plastičnih, arhitektonsko-urbanističkih i drugih intervencija u urbanom okolišu, posebice kroz temu sekcije Grad kao prostor plastičkog zbivanja. Zahvaljujući sekciji Prijedlog Zagreb je dobio neke od svojih najboljih skulptura u javnom prostoru, npr. Kožarićevo Prizemljeno sunce (prvotno postavljeno na uglu Frankopanske i Prilaza), Kožarićev spomenik A.G.Matošu, Aleju skulptura uz Savski nasip, te obilježavanje zagrebačkih zanimljivosti i specifičnosti pod naslovom Zagreb dok ga još nije bilo. Način na koji je sekcija djelovala može postati primjerom nekim budućim sličnim aktivnostima, jer imala je svoj legitimi okvir kroz izložbenu manifestaciju na gradskoj razini, ali dovoljno kreativne slobode da bi ostvarila prava umjetnička djela u prostoru.

U kojem smjeru treba ići umjetnička praksa bilježenja sjećanja danas? Što može preuzeti funkciju onoga što svodimo pod pojam spomenika?

Vrijeme neposredno nakon velikih stradanja i herojstva uvijek je euforično, neobjektivno i žuri se postaviti spomenik kako bi ostavilo „materijalizirano“ sjećanje na događaj ili osobu. Poznato je kako su nas neposredno nakon Drugog svjetskog rata preplavili spomenici borcima NOB-a rađeni po socrealističkoj šabloni odvažnog partizana s puškom u ruci. Ali, istu ratnu tragediju i postignutu slobodu memorirao je i Bakićev spomenik u Kamenskoj u apstraktnoj formi. U Domovinskom ratu svjedočili smo iživljavanju pojedinaca kako na brončanim borcima tako i na Bakićevoj razlistanoj plohi, trebalo se iskaliti na nečemu što se smatralo „neprijateljem“. Takav je barbarizam nažalost oduvijek poznat u povijesti. Tko se više sjeća da su po hrvatskim gradovima bili spomenici caru Franji Josipu I i carici Elizabeti; možemo ih rekonstruirati samo na temelju povijesnih fotografija. Poskidali su im glave nakon 1918., rijetki su pohranjeni u muzejima. Da li su to „neprijatelji“ ili umjetnička djela jedne epohe?! Kao primjer dalekovidnog i kvalitetnog rješenja uvijek naglašavam Meštrovićevu zamisao da se umjesto konjaničkog spomenika kralju Petru I Velikom Oslobodiocu koji se planirao postaviti u rotondi tadašnjeg Trga N, podigne Dom Hrvatskog društva umjetnosti (danas HDLU), koji je isprva nosio kraljevo ime. Spomen na lik i djelo time je zadovoljen za potrebe onodobne politike, ali vrijednost koja je ostala u obliku sjajne arhitekture i njezine namjene nadilazi „pojam spomenika“ određenoj povijesnoj osobi i događaju. Danas vrlo često čujemo mišljenje građana da je bolje da se novac iskoristi za gradnju ili obnovu dječjeg vrtića, doma zdravlja i sl. umjesto za spomenik. To je dobar pokazatelj kako građani gledaju na tu problematiku.
Ali, osim što služe bilježenju sjećanja nekog naroda, spomenici su duhovno i prostorno obogaćenje, urbanistički akcenti i nositelji vizualnog identiteta mjesta. Mislim da bi kreiranje spomenika trebalo povjeravati mladoj generaciji umjetnika jer ona ponajbolje može prepoznati i odgovoriti na duh vremena i kreirati neke nove vrijednosti. U našem bi društvu trebalo imati puno više povjerenja u mlade ljude, tim više jer unazad desetak godina školujemo umjetnike na četiri likovne akademije, dakle treba im dati posla…

Koja je Vaša ocjena suvremene umjetničke produkcije namijenjene javnom prostoru u Hrvatskoj danas? Što vidite kao najveći problem u procesu poticanja i realizacije umjetničkog sadržaja u javnom prostoru?

Nije svaka skulptura u javnom prostoru ujedno i spomenik. Plavo stablo Vaska Lipovca ne ostavlja ravnodušnim prolaznike, isto bi trebali i spomenici Domovinskom ratu. Iako se radi se o dvije potpuno različite koncecpije i konotacije, skulptura u javnom prostoru bez obzira radi li se o prostornom akcentu ili spomeniku s porukom, treba biti primijećena i trebala bi izazivati reakciju, od divljenja umjetničkom djelu kao takvom do emocija poštovanja i pijeteta, loše je ako izaziva negativne osjećaje. U devedesetima smo izvukli neke povijesne osobe koje su bile prešućivane i marginalizirane, trebalo im je podići spomenik. Ratna stradanja treba obilježiti jer su dio nacionalne povijesti koju ne smijemo zaboraviti. Krenula je i velika crkvena obnova, posjeti pape, što je također bio povod za podizanje spomenika. Puno se toga odvijalo ishitreno, pod dojmom trenutačne euforije, tražila su se brza rješenja. U toj produkciji naplavilo se puno kiča, nekog kvazi nacionalnog stila (pleter u 21. stoljeću) i ti su spomenici izazvali puno negodovanja kako povjesničara umjetnosti tako i ostalih građana. Kao i kod brojnih drugih realizacija kod nas, fatalan je odnos investitora i izvođača, koji ne dopušta treće mišljenje, ponajprije mišljenje struke i javnosti. Osim problema loših novijih „umjetnina“, problem je i u neodržavanju naslijeđenih spomenika, koji imaju svoje čvrsto mjesto u prostoru i memoriji naših građana, a možete ih vidjeti posvuda u središtu Zagreba i drugdje (Rendićev Kačić na početku Mesničke ulice, Meštrovićev Medulić pred Umjetničkim paviljonom, Kožarićevo Prizemljeno sunce u Bogovićevoj…)

Kako ocjenjujete postojeće modele po pitanju interdisciplinarnosti u definiranju svega onoga što jest ili ulazi u javni prostor?

U današnjem vremenu sve mora funkcionirati po principu interdisciplinarnosti, nema gotovih i nametnutih rješenja. Pluralizam mišljenja je temelj demokratskog društva, a unutar njega glas struke. Glavnu riječ drže političari koji su umreženi kroz sustav gradskih i državnih struktura vlasti, a među njima gotovo da i nema povjesničara umjetnosti, arhitektata i dizajnera koji su najpozvaniji kreirati prostor grada i sadržaje u njemu. Isto tako, izbjegava ih se pri imenovanju prosudbenih komisija, što je loša praksa koja nas je dovela do ove kaotične situacije upitnih vrijednosti.

U kojoj mjeri u procesu izbora umjetničkoga sadržaja koji ulazi u javni prostor treba razlikovati/vrednovati stručno od javnog mišljenja? Odnosno, smatrate li da bi uz različita stručna mišljenja bilo važno, i u kojem omjeru, uzeti u obzir i mišljenje zainteresirane kulturne javnosti tj. građana?

Osviješteni i obrazovani građani vrlo dobro znaju prepoznati što je dobro i lijepo u prostoru njihova grada. Bojim se da je u našem društvu koje ima nešto malo više od 7% visoko obrazovanog stanovništva (prema popisu iz 2001. jer novi još nije objavljen!?) to teško očekivati. Struktura stanovništva u gradovima se jako promijenila, u čemu je Split postao paradigma. Sve se to reflektira na gradsku (izvršnu) vlast, koga se u nju imenuje i što potom nastaje (nestaje) od grada. Stoga: Obrazovanje, obrazovanje, obrazovanje! I, naravno pustiti struci da radi svoje.

Inicijativa 1% za umjetnost propituje mogućnost donošenja zakona kojim bi se poticalo i reguliralo realizaciju umjetničkog sadržaja u javnom prostoru po uzoru na neke zapadne zemlje, ali prilagođeno lokalnom kontekstu. Takva regulativa podrazumijeva uređeno financiranje, poticanje produkcije i interdisciplinarna vijeća koja bi donosila odluke o realizacijama. Biste li načelno podržali spomenutu inicijativu? Vidite li ju kao potrebnu? Mislite li da bi takva regulativa mogla utjecati na smanjivanje nesporazuma u ovoj domeni i uopće doprinijeti sustavnijem i suvremenijem promišljanju pitanja raznorodnog umjetničkoga sadržaja u javnom prostoru?
Podržavam svaku inicijativu koja predlaže konstruktivne prijedloge kako popraviti našu nezavidnu situaciju. Pozivam Vas da zajedno s DPUH-om ustrajemo u namjeri koja nam je bliska i za koju se zalažemo.

Smatrate li da je uputno, pa i nužno, pristupiti premještanju nekih postojećih recentnijih javnih plastika s ciljem boljega umještanja u prostor, odnosno potpunom uklanjanju onih koje doslovno kontaminiraju javni prostor pa i ponižavaju temu? U pravilu se radi o spomenicima. Jesu li takvi spomenici autentični iskaz duha vremena, nešto u što treba post festum intervenirati ukoliko problem postoji (npr. oni postaju prostorne konstante koje uvjetuju i neka buduća rješenja/upotrebe pripadajućih prostora) ili nešto treće?

Osobno sam reagirala na spomenike Ljudevitu Gaju i Nikoli Tesli koje su kulturna sramota i postali su najčešće spominjeni primjeri u negativnom kontekstu. U slučaju Meštrovićeva Tesle nije se poštivala autorova želja po kojoj je skulptura namjenjena Institutu „Ruđer Bošković“ i ne smije se premjestiti na drugo mjesto!

http://www.matica.hr/vijenac/vijenac323.nsf/AllWebsDocs/lmk319

Što mislite o praksi postavljanja istih spomenika u različitim gradovima? Naime, postoji npr. inicijativa da se Kožarićev zagrebački Matoš postavi i u Splitu ili slučaj Krleže Marije Ujević-Galetović koji se praktički masovno proizvodi i postavlja gdje god se stigne?

Matoš nema isto značenje za Zagreb, posebice Gornji grad, kao i za Split. Ne mislim da bi sjajna Kožarićeva skulptura jedanko dobro „sjela“ negdje drugdje. Ponovno možemo naučiti iz prošlosti, Meštrovićev Grgur Ninski – jedini pravi – je onaj splitski, dok njegove replike u Ninu i Varaždinu nemaju „istu težinu“ i gotovo ih ne zamjećujemo.

Smatrate li da su umjetničke intervencije danas smislenije u svojim privremenostima ili to ovisi od slučaja do slučaja? Treba li uopće praviti takvu razliku i da li je ona važna?

Da li ste mislili na KravatArt? Taj noviji primjer „umjetničke intervencije“ koji se prošlog ljeta agresivno pojavio u gradu, a za koji se bojim da bi se mogao ponoviti u trajnom materijalu i fiksnom prostoru. To je ona „loša“ Hrvatska koja nam prodaje neki novostvoreni hibridni identitet, jer divovske kravate od stiropora usred Zagreba oslikane motivima dalmatinskog psa, glagoljskim slovima, motivima malog otočkog mjesta i „kockicama“ s hrvatskog grba, govore o potpuno promašenoj i nemaštovitoj zamisli slabe likovne kvalitete. Ne opravdavaju ih ni poznata umjetnička imena koja stoje iza njih.

S obzirom na recentni trend privatizacije javnih dobara/javnog prostora, vidite li potencijal umjetnosti kao doprinos borbi za očuvanje društvene svojine?

Umjetnici trebaju biti angažirani intelektualci koji danas stvaraju umjetničke i kulturne vrijednosti za sutra. A te vrijednosti nadilaze trenutne i uske privatne interese.

Kako ocjenjujete rad „Dišeš?“ ANE Elizabet postavljen u okviru projekta 1POSTOZAUMJETNOST u javnom prostoru Zagreba?

Čestitam umjetnici i Vašoj inicijativi na tom projektu. Od siline bronce, kamena i betona gotovo smo se ugušili. Dišemo li? Prodišimo!

http://dises.tumblr.com/

http://www.dpuh.hr/

———————————————————————————

DARKO FRITZ, umjetnik i kustos

NUŽNOST STRUKTURALNIH PROMJENA U TRETMANU UMJETNOSTI U JAVNOM PROSTORU

razgovarao: Saša Šimpraga (2012.)

Možete li izdvojiti neke Vaše radove izvedene u javnom prostoru?

Na samom početku svog javnog djelovanja, kroz umjetničku grupu Studio Imitacija Života, u suradnji s Željkom Serdarevićem, ostvarena je serija instalacija u javnom prostoru, svake godine u sklopu našeg unaprijed planiranog trogodišnjeg rada 1988 – 1989 – 1990. Izdvojio bih seriju od devet instalacija postavljenih u uličnim izlozima u Zagrebu 1989. godine, pod skupnim nazivom 'Lontano dagli occhi, lontano dal cuore'. Svaka od instalacija je rad za sebe, a postvljene su na lokacijama koje, gledano na karti grada, upisuju geometrijski lik koji smo često koristili u svom djelovanju, 'trokvadrata', što bi bio oblik postolja za dodjelu sportskih nagrada, ili grčki križ bez donjeg dijela, u ovom slučaju postavljenog na Lenucijevu potkovu kao donjem dijelu križa. Usporedno s instalacijama u urbanom prostoru predstavljene su fotografije istih instalacija u prirodnoj veličini, u tadašnjoj Galeriji suvremene umjetnosti.

Godine 1995. u Amsterdamu sam napravio prve instalacije u javnom prostoru s tipografskim rješenjima, ostvarenim u organskim materijalima tj. cvijećem, u sklopu projekta Keep the Frequency Clear. Organske materijale koristio sam i dalje za seriju radova o elektroničkim i informacijskim nestabilnim medijima i sistemima u hortikulturnim instalacijama iz projekta Internet Error Messages ('404_FILE_NOT_FOUND' u Zadru, '302_MOVED_TEMPORARILY' u